

kieltää Alkion vaikutuksen omaan ajatteluunsa.

Vuoden 1948 hallitusneuvotteluja, joissa Kekkonen joutui syrjäytetyksi odotetulta pääministerin paikalta, Kähkölä selostaa pitkästi, muttei hänen toimintansa kannalta yhtä keskeisinä pidettäviä maalaisliiton ”puhdistuksia” sotapolitiikoista tai YYA-neuvotteluja (viimeksi mainittuun olisi tuonut lisävalaisua J.O. Söderhjelmin Kolme matkaa Moskovaan). Kovin vähälle jää myös Kekkonen rooli sotasyllisyysoikeudenkäynnin vaiheissa, johon mm. Jukka Tarkka on väistökirjassaan kiinnittänyt huomiota.

Jälkiviisaasti on esitetty, että Kekkonen nimittäessään Fagerholmin ”yöpakkashallituksen” olisi tehnyt vakavan virhearvioinnin. Mutta jospa se ei olekaan jälkiviisautta, kukaanhan ei ole täydellinen? Sikäli mikäli Kekkonen olisi nähnyt Fagerholmin toisen hallituksen seurannaisvaikutukset, hän tuskin olisi antautunut puolueiden vietäväksi, olkoonkin ettei hänen asemansa vielä tuolloin ollut järin vahva ja yleinen mielipide eli vankasti Fagerholmin hallituskoalition takana. Kekkonenkin joutui maksamaan ulkopoliittiset oppirahat.

Vuoden 1966 kansanrintamaan johtavan toimeliaisuuden aikana Kekkonen lausui olevansa valmis tulemaan sosiaalidemokraatteja vastaan puolitiehen ja sen ylikin. Liki 30 vuotta aikaisemmin hän oikeusministerinä oli esittänyt saman urheiluyhteistyön ollessa kysymyksessä — ja tähdäten samaan: vuoden 1937 punamultayhteistyön esteiden tasoittamiseen. Kekkosessa kautta aikain näkyvän oikeistokaunan juuria Kähkölä selittää erolla AKS:stä, Ikl:n lakkauttamisella, sotasyllisyyksikysymyksellä jne. Kekkonen puolelta katsoen ristiriidan siemenet kylvettiin jo itsenäisyyden alkuvuosina kuningas- ja hallitusmuotokiistojen, sittemmin myös suhtautumisen kieli- ja kansallisuuskysymykseen sekä vihdoinkin koko demokraattiseen järjestelmään noutessa vedenjakajiksi. Myöhemmät erimielisyydet, jotka kohdistuivat niin Kekkonen henkilöön kuin hänen noudattamaansa ulkopoliitiikkaan (tai paremminkin hänen tapaansa johtaa ulkopoliitiikkaa), lisäsivät ristiriidan

aiheita. Kekkoselta vaadittiin melkoisesti henkistä elastisuutta, ennen kuin luottamuksen sillat olivat rakennetut.

Tiukan aikataulun puitteissa tehtyyn kirjaan on eksynyt myös vähäisiä lapsuksia. Kekkonen ei aloittanut perheen Kajaanin muuton jälkeen syksyllä 1911 yhteiskoulun ensimmäiseltä vaan toiselta luokalta (s. 17). Vuoden 1919 vaalien jälkeinen eduskunta ei enää ollut tynkäeduskunta (s. 34) ja Yrjö Ruuth, myöh. Ruutu ei ollut jääkäriupseeri, Spalernajan ”kalterijääkäri” kylläkin (s. 44). Yleisurheilusuhteissa Ruotsiin vallinnut skisma saatiin sopimusteitse pois päiväjärjestyksestä jo 1935 eikä suinkaan 1938 (s. 48). Kekkonen marraskuussa 1945 tekemää Moskovan matkaa on yleisesti pidetty hänen ensimmäisenään (s. 90), mutta tosiasiaa hän oli pistäytynyt Etsivän Keskuspoliisin salaisissa tehtävissä Neuvostoliiton pääkaupungissa jo alkuvuodesta 1927. Kuvatekstissä sivulla 136 pankinjohtaja E.J. Saarista on tehty Saarimaa.

Teoksensa lopussa Kähkölä kiteyttää Kekkonen ominaislaadun: hän ”oli todellinen uudistaja, vanhojen valtarakenteiden järkyttävä, historiallisen liikkeen käynnissäpitäjä, tahtopoliitikko”. Oliko Kekkonen tämänlaatuinen, siihen vastannevat vastaiset Kekkostutkijat. Joka tapauksessa Kekkonen toimissa ja luonteenpiirteissä riittää vielä vuosiksi ja vuosikymmeniksi tutkittavaa, myös niille, jotka malttamattomasti haikailevat Orimattilan arkiston avaimia käyttöönsä. Monelta näyttää sitä paitsi jääneen huomaamatta, että jo käytettävissä oleva kirjallinen aineisto, niin Kekkonen itsensä kuin muidenkin tuottama, tarjoaa tutkimukselle yllin kyllin mahdollisuuksia. Sen osoittaa myös Kähkölän biografia, vaikkei varsinainen tutkimus olekaan.

Ari Uino

Vuosi 1944

Suomi 1944. Sodasta rauhaan. Kirjoittajat Jukka Nevakivi, Lauri Haataja, Seppo Hentilä, Silvo Hietanen, Erja Saraste, Ilkka Seppinen, Martti Turtola. Kuvatoimittaja Eino Ketola. Tammi, Helsinki 1984. Siv. 184.

Suomi 1944 on poikkileikkaus, yritys hahmottaa ratkaisevan murrosvaiheen kokonaiskuvaa. Suomessa tällaisia yrityksiä on tehty valitettavan vähän: aikoinaan Keijo Kylävaara kirjoitti journalistisesti orientoituen vuodesta seitsemäntoista ja Juhani Paasivirta yhä vankan teoksensa *Suomi vuonna 1918*, mutta tämä poliittisen historian laitoksen seminaariin perustuva kirja on ehkä kunnianhimoisempi, sillä kuvauksen kohteena ei ole vain yksi tapahtumasarja, vaan useat erilaiset, toisiinsa toki kytkeytyvät prosessit. Myös viime aikoina ahkerasti tutkittu *talous* kohoaa voimakkaasti esiin, arvoiselleen paikalle.

Kokonaiskuvan hahmottaminen on teoksen voima, mutta tavallaan heikkouskin: tiettyä hajanaisuutta, epätasaisuuttakaan ei ole voitu välttää. Toisto sen sijaan on onnistuttu karsimaan ihailtavan vähiin.

Reaalinen tapahtuminen ei tietenkään jaksotu kalenterivuositain, vaikka ihmisen tajunta usein sen niin jakaakin. Vuonna 1944 Suomessa tapahtui paljon ja äärimmäisen nopeasti, se oli vuosi johon tiivistyi ja jonka aikana mureni neljännesvuosisadan kokemus. Sitä paitsi vuosia 1944 on kaksi, ja ne ovat problematiikaltaan hyvin erilaisia: syyskuu katkaisee, rauha.

Suomi 1944 jakautuu kolmeen pääosaan: ne ovat Sodasta rauhaan; bolševikkien päätunnuksen sukuisesti otsikoitu ’Maata-työtä-leipää’ sekä ’Toivon ja pelon syksy’.

On selvää, että ensimmäisen jakson kirjoitukset eivät liiemmin koreile uusilla tiedoilla, siksi kaluttua ala on. Sotilaallista ratkaisua käsittelevässä tutkielmassaan *Martti Turtola* käy ns. pakollisten kuvioiden jälkeen vapaavalintaisessa osuudessaan lävitse valtion tiedotuslaitoksen mielialaraportteja (5 kpl) ja päämajan tiedoi-

tusosaston katsauksia. Suhtautuisin Turtolaakin epäilevämmiin siihen, mitä tämän aineiston pohjalta voidaan päätellä kansan tai sotilaiden todellisista mielialoista. Laatijoidensa toiveista ne tietenkin kertovat, mutta on vaikea keksiä mitä todistetaan toistamalla arvio, jonka mukaan mieliala oli yleensä tyydyttävä. Onko se tällaisten raporttien mukaan koskaan sitä huonompi ollutkaan? Taina Huuhtasen kirjekokoelma talvisodasta osoittaa, ettei mielialojen tulkitseminen ole yksinkertaista edes sotilaiden ja omaisten omien kirjeiden pohjalta.

Kirjoituksessaan 'Erillisrauha kypsy' Lauri Haataja on ottanut tehtäväkseen torjua sen että Suomen irtautuminen sodasta "tulkitaan ... Paasikiven linjan valossa ja korostetaan ns. rauhanoppositio panosta". Kun rauhanoppositio ei ollut organisoitunut, ja kun rauhan tekivät ne, jotka sotaankin olivat lähteneet, niin Haataja päätelee: "Rauhanoppositiolla ei voi katsoa olleen suoranaista vaikutusta sodan kulkuun eikä sen päättymiseenkään" (s. 47). Tietenkin sota ratkaistiin sotimalla, sillä että "joukkomme pääsevät Loimolan asemalle" (Stalin), mutta historia — ja nykyisyyskin — vilisee autoritaarisia hallituksia, jotka kukistumisensa päivänäkkin vakuuttavat ettei ulkomainen mielipide eikä varsinkaan kotimainen oppositio vaikuta sitä tai tätä niiden toimintaan. Haataja pysyy osoittamaan sodan loppuvaiheen poliittisten asetelmien monivivahteisuuden, mutta tulkinta rauhanoppositiosta on käsittääkseni syntynyt enemmän kolmannen tasavallan ns. ilmapiiriin kuin uusien tutkimustulosten inspiroimana.

Ilkka Seppisen kirjoitus erillisrauhan taloudellisista edellytyksistä on sijoitettu toiseen osaan, mutta kysymyksenasettelultaan ja ajattelutavaltaan se liittyy läheisesti Haatajan kirjoitukseen. Sodanjohdon rehabilitoinnissa Seppinen etenee Haatajakin pitemmälle: hän toteaa Neuvostoliiton rauhanehtojen hylkäämisen keväällä 1944 olleen "realistinen ja oikea" päätös ja sanoo Paasikiven olleen "hermostunut" hänen vaatiessaan ehtojen hyväksymistä vaikka ne olivat "tosiasiassa vaaralliset".

Vaarallista sotaa oli jatkaakin. — Seppisen artikkelin vankat pohjatiedot taloustilanteesta perustuvat hänen väitöskirjaansa. Talouskysymysten vaikutuksia osoittaessaan Seppinen tekee ansiokasta työtä.

Eniten uutta tietoa sisältävy toisen osan kahteen muuhun artikkeliin, *Silvo Hietasen* kirjoitukseen siirtoväen ja rintamamiesten asuttamisesta ja *Erja Sarasteen* tutkielmaan työvoimapolitiikasta. Ne monipuolistavat ansiokkaasti sodan aikaisen ja jälkeisen historian kuvaa ja auttavat ymmärtämään monia tähän päivään ulottuvia prosesseja, vaikkapa vähän tutkitun MTK:n roolin kasvua. Myös legendojen kulutaama Veikko Vennamon toimintaympäristö saa asiallista valaistusta. Hyvä!

Kuten kolmannen osan otsikko osoittaa, "toivon ja pelon syysä" ei tutkimuksessa enää nähdä pelkkänä murheen alhona, häviön katkeran kalkin maisteluna. *Seppo Hentilä* kertoo työväenliikkeen noususta osin tuttua asiaa; uutta on Eero A. Wuoren roolin täsmällinen määrittely ja hänen avainasemansa korostuminen "syksyn 1944 sankarina tai konnana". Wuoren papereiden avulla Hentilä hahmottelee myös valvontakomission roolia. Toinen uutuus on Hentilän ennakointi SKP:n kuvan muuttumisesta historiankirjoituksessa, puolue oli paljon "heikompi, hajanaisempi ja epätietoisempi" kuin sen vastustajat silloin ja myöhemmin ovat uskoneet. Mielestäni Hentilä hiukan erehtyy korostaessaan SKDL:n kansainvälistä edelläkävijän luonnetta ja ainutlaatuisuutta: kyllähän kansanrintamajärjestöt muualla Euroopassa syntyivät jo sodan aikana, ja nämä sodanaikaiset liittoutumat olivat eri maiden myöhempien järjestöjen esikuvina, ei Suomen SKDL. Syksyyn 1944 olennaisesti liittyvä SKP:n toista perustamista olisi teoksessa voinut selvittää perusteellisemminkin, olihan se keskeisiä koko sodanjälkeiseen historiaan vaikuttaneita prosesseja.

Kun *Jukka Nevakivi* tuli poliittisen historian professoriksi, opiskelijoiden parissa hiukan hymyiltiin hänen annalisti-innolleen. Bloch, Febvre ja Braudel oli viisainta tuntea metodologian tentissä, mutta Nevakiven

diplomaatin uralta ja diplomatian historiankirjoituksesta ei annalistien vaikutusta osattu löytää. Oli kuin paavi Aleksanteri Borgia olisi puhunut vuorisäärnasta. Mutta kirjoituksessaan 'Tulevaisuuden kynnyksellä' Nevakivi osoittaa suhteellisen niukoin keinoin hallitsevansa "mentali-teettien historian" sukuisen kirjoittamisen. Kansalaisyhteiskuntaa tarkastelemalla hän saa mielestäni onnistuneesti esiin tiukan poliittisessa tai sotilaallisessa tutkimuksessa taustalle jääneen toivon ja "sodasta paluun hurmion" osuuden syksyn 1944 mielialoissa. Tähän suuntautumiseen liittyy *Eino Ketolan* huolella toimitama kuva-aineisto, joka silaa teoksen onnistuneeksi kokonaisuudeksi. Eniten jää kaipaamaan vuoden 1944 aatteellisen ja kulttuurimerkityksen arviointia.

Poliittisen historian laitokselle ja tutkijoille on syytä antaa tunnustus siitä, että historian tutkimus sanoi syventävän sanansa merkittävän vuosipäivän viettoon. Tällaista valppautta saisi esiintyä enemmänkin.

Kimmo Rentola

Työväen pankin 75 ensimmäistä vuotta

Eino Lyytinen, Työväen pankki. STS ja sen edeltäjät 1909—1984. Helsinki 1983. Siv. 439 ja liitteet.

Työväen pankki (Työväen Säästöpankki Helsingissä) aloitti toimintansa 16.1.1909 Helsingin Siltasaarella Sirkuskatu 3:n pihanpuolen huoneessa. Samalla paikalla, Paasivuorenkaduksi muutetun kadun varrella sijaitsee nyt Suomen Työväen Säästöpankin pääkonttorin laajennusosa. Hella huone on vaihtunut valtakunnallisen pankin laajoihin kiinteistöihin. Pankin historian kirjoittaja dosentti Eino Lyytinen kysyykin, muodostaako perustamisajan aatteellinen perintö yhtä pienen osan nykyisessä suurliikkeessä kuin mainittu hella huone pankin koko nykytilasta. Lyytinen vastaa, että Työväen Säästöpankin